ОНУФРІЙ ДУМА

Був він головою ради шкільної місцевої. Існували такі установи в селах і містах Східної Галичини за австрійської влади. Голів обирано звичайно багатих, впливових. У селі ж Д., бідному і темному, головував бідний, як і село, неписьменний Онуфрій Дума. Село кликало його Оніхрою, і сам він себе так називав, але як голова шкільної ради мусив підписуватися іменем, що стояло в календарі.

Писати навчився тільки тоді, коли зайняв цю почесну посаду. До того часу ні читати, ні писати не вмів, як і більшість селян, а було йому вже під шістдесят.

Підписуватися мусив навчитись двома мовами: українською і польською, а біда була в тому, що українські букви дещо відрізнялися від польських. З ними він завжди мав клопіт, а ще більше клопотів мала його внучка Доця, яка вчила його писати власне ім'я і прізвище.

Клопітніше було з писанням імені. Коротке прізвище "Дума" якось легше вдавалося, хоч і в ньому українське та польське "у" не завжди мирилися.

До писання брався, як до найважчої роботи. Коли пише олівцем, то слинить його кілька разів, поки виведе на пайері першу букву; коли ж починає пером, то мочить #о:ф по кілька разів у чорнилі, поки не зробить іілями. Тоді стає безпорадним і боїться, що внучка сваритиме. А сварить вона, бувало, не жартома, і за пляйу tía папері, і за пропущену букву в слові. Сама Доця билася вже в третьому класі тієї місцевої школи; головою якої був її дід, і належала до кращих учениць.

У ролі вчительки застосовувала до діда прийоми своєї власної керівнички.

— Діду,— каже, бувало,— терпіння з вами не вистачає.— Це явно не її власні слова.— Знов "у" пропустили. І що ж виходить: Онфри замість Онуфри.

Дід пітніє від ніяковості і хвилювання.

— Порятуй, Доцю,— просить голова ради шкільної місцевої, — може б, якось вставити те "у", нех му чудо буде.

— Куди його вставити, якщо ви так густо понатикали тих букв, як штахетів.

А по хвилині:

— Та коли б вони були хоч рівні, як штахети, а то якісь кручені...

їй приходить на думку слово, що йде в парі з поняттям кручені, а саме — паничі. Вона для себе вимовляє ті два слова і сміється зі своєї знахідки. За нею і дід регоче. Недавнє напруження пропадає, і дід задоволено потирає руки. Розумна в нього внучка.

— Давайте ще раз писати,— каже вже лагідно Доця. Дід знову слинить "волуфко" і виводить на папері

злощасні букви, аж стіл скрипить, а на чолі виступають росинки поту. Дуже боїться пропустити якусь букву і, звичайно, пропускає.

— Ти, Доцю, тамка-тоє, не сердься,— просить внучку,— я таки колись навчуся.

Головування Думи у раді шкільній місцевій не давало жодних матеріальних благ. Онуфрія вибирали завжди за загальною думкою, що "йому дома нічого робити, то хай хоч до школи ходить". Так говорили,

кепкуючи, виборці. Проте обов'язки голови були набагато складніші і клопітніші. Він повинен був роздобути і привезти палива для школи на цілий рік, відповідав за ремонт шкільних приміщень, дрібний ремонт здійснював сам, бо був майстром на всі руки.

Онуфрій Дума — людина статечна, спокійна, розумна, приємної зовнішності. Середнього росту, чорнявий, худорлявий, бороди не носив, зате волосся довге — за модою селян старшого віку: спереду підстрижене під скобку, ззаду довге до коміра,— чорне, пересипане сивиною.

Одяг його, як усіх односельчан, був з домотканого матеріалу: білі у сіру смужку штани і коричневий каптан поверх зрібної сорочки, запнутої під шиєю великим блискучим ґудзиком. Усе було на ньому своє, домашнє. Купованими були тільки чоботи.

— Хлопові якого вбрання треба, — говорив, бувало,— Аби, як той казав, не світив голим тілом. На панське вбрання треба грошей, а де їх хлопові взяти?

Після офіційної частини, хоч би такої, як підписування кошторису, починалися мирні розмови з директором школи, іноді за чаркою горілки, якою частував директор гостя. Онуфрій при цьому вже який раз розповідав про свою військову службу в австрійському містечку Бруканделайді, недалеко од Відня. Містечко це називалося Брук ан дер Лейте, але він іменував його по-своєму — так, як легше було вимовити.

Розповідав, що був раз у Відні і бачив, як із бурту виїжджав цісар Франц-Йосиф І парою буланих коней на прогулянку.

Чи дійсно було таке, чи це тільки сон — важко було перевірити, тим більше, що перед кожним таким оповіданням він вживав приповідку: "В язиці кістки нема",— яку можна було по-всякому розуміти.

Додому вертався задоволений від сповненого громадського обов'язку. Як тільки входив у двір, першою тихим іржанням вітала його стара, як він, гніда кобила Цеда. Скільки б її не прив'язували, вона завжди уміла якось скинути з голови вуздечку і, відхиливши головою двері в стайні, дивилася на добре знайоме подвір'я, огороджене дощатим парканом. Нічого на ньому цікавого, особливо коли господарів нема дома. Часом яка курка перебіжить, сяде на паркан і прокряче ворона, пройде повагом кішка, і знов тихо та пусто, тільки муха монотонно дзижчить і ластівки раз по раз, мов чорні блискавки, прошивають повітря.

Дивиться стара на цей знайомий пейзаж, і її хилить до сну. Вона похнюплює голову, і відразу бачить себе серед квітучого лугу молодою, і господаря бачить також молодого. Він хоче загнуздати її, але... рипнула хвіртка, і вона притомніє.

З приходом господаря подвір'я оживає. Його голос проганяє тишу і пустку.

— їсти, бідна, хочеш? — звертається до кобили, як до людини, господар, і вона відповідає нервовим покручуванням голови та посіпуванням шкіри. З радості кладе вуха на себе, то знов ставить їх сторч, а очі синіють, мов стиглі сливи.

— Нікому було тебе нагодувати,— каже старий. На думку приходить єдиний син, що марно загинув у панській тюрмі. Одної ночі забрали його австрійські жандарми за якісь недозволені книжки чи газети. Просидів рік у тюрмі в Станіславі, застудився на якійсь роботі і вмер у тюремному шпиталі.

Умить зіпсувався настрій у старого.

"Який то господар був! — думає, і очі заслоняє сльоза.— Розумний, коваль на все село. Його любили за розум і вдачу. Доця вся в нього, сирітка".

Щоб розігнати сумні думи, іде швидко до оборогу, несе оберемок сіна і закидає за драбину кобилі. Заіржала від задоволення.

— Завтра до лісу по дрова для школи, чуєш, стара? Йому здалося, що кобила ствердно кивнула головою.

— Багато на воза не накладемо, не бійся,— продовжував вголос— Знаю, що вже не можеш, і я вже не той, що сорок років тому. Обидва ми постаріли. Та й швидко як! Гай-гай! І незчулися! Недавно ще, здається, привів тебе з базару лошатком. Пам'ятаєш, рвалася, пручалась, довго сумувала за рідним двором, іржала, аж серце боліло, слухаючи твою тугу-скаргу. А потім звикла. Синок доглядав тебе, і ви подружили. Його вже нема, а ти живеш — свідок моїх щасливих і болісних літ.

Старий часто розмовляв так з кобилою і сам з собою. Самотність навчила. $ ,

Поївши сіно, кобила знову виставляла голову з дверей, і він знав, що хоче води. Пускав її саму до річки. Був певний, що, напившись, вона прийде до стайні, а по дорозі нікому не дасться в руки. Хлопчаки в селі, скорі до катання на чужих конях, знали її норов, пам'ятали її великі жовті зуби, і ніхто не наважився б її зачепити, коли йшла до річки або коли верталася з водопою.

Поїздка до лісу, про яку говорив з кобилою голова ради шкільної місцевої, була останньою в його житті. Лежав уже другий місяць хворий.

— Навалював я на воза важку колоду, не розрахував своїх сил і надірвав щось усередині,— оповідав знайомим.

Іноді його відвідували виборці, бував і директор школи, разів зо два привозив лікаря за свій рахунок, але лікар давав мало надій на одужання. Хворий не знав стану свого здоров'я. Його журило, що лежить у найга-

рячішу пору. Дні без праці довгі. І самотність страшна. У хаті душно, докучають мухи, палить спрага, а нікому води подати. Невістка на роботі, внучка в школі. Він не нарікає, не будуть же сидіти коло нього в жнива. Якби заснути! У сні швидше час минає. В голові рояться дивовижні думки, і він не може дати їм ради. Не дав спокою літера "у". Вона, мов величезні вила, підповзає під саме горло і душить...

Хворий прокидається від маячного півсну, але, заплющивши очі, знову бачить цю букву: у підписі під кошторисом бракує її у слові "Онуфрій"...

Минали дні, а недуга не минала. Стали рідше заходити сусіди, директора не видно вже який день, невістка чомусь ходить заплакана. Тільки Доця потішає, що все ще буде добре.

Одного липневого дня його розбудив зойк одинокого дзвона — він завзято бив на сполох.

"Десь горить,— промайнуло у затьмареному вже мозку хворого.— Тільки б не школа".

Двері відчинилися, і шумно вбігла внучка.

— Дідуню, прокиньтеся! — промовила, підходячи до ліжка.

— Я не сплю, де горить? — спитав тривожно.

— Війна, дідуню.

Дід підняв голову з подушки.

— Яка війна?

— Зі Сербією, дідуню. Уже об'явлено мобілізацію. Наш директор іде на війну.

— А школа? — спитав ледве чутно.

— Школа? — не зрозуміла дівчина.

— Школа як? — крикнув і упав на подушку. Відповіді вже не почув.